

KROČANOVÁ, Dagmar: ANTOLÓGIA SLOVENSKEJ DRÁMY 1920 – 1948. Bratislava : Univerzita Komenského, 2019. 366 s.

Juliana Beňová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2020.67.4.10>

Interpretácii, analýze a kritickej reflexii diel slovenských autorov medzivojnového a vojnového obdobia, teda domácej tvorbe prvej polovice 20. storočia, sa literárna vedkyňa, historička a kritička Dagmar Kročanová venuje dlhodobo a systematicky. Od teoretického skúmania prozaických diel postupne prešla k výskumu dramatických textov, pričom neobchádza ani problematiku inscenovania dramatického dieľa a podrobne sa venuje aj divadlu (analýze inscenácií) predmetného obdobia. Do akčného rádia jej vedeckého výskumu sa dostávajú najmä nespracované a obchádzané témy z oblasti divadla a drámy, ktoré unikajú nielen literárnovednej, ale takisto teatrologickej pozornosti. Za syntézu a v istom zmysle i završenie aktuálnych vedeckých aktivít D. Kročanovej v oblasti slovenskej drámy, keď sa jej podarilo drámu – literárnymi vedcami často prehliadaný umelecký druh – zaradiť do literárnohistorickej perspektívy, možno považovať jej monografiu z roku 2007 *Nerozrezaná dráma. O slovenskej dráme a divadle v rokoch 1945 – 1949*, ktorá vyšla v roku 2018 už v druhom doplnenom vydaní. Túto monografiu, výsledok autorkiných dlhoročných výskumov, možno považovať za emblemovú ukážku prekračovania drámy mimo literárnych rámcov a rovnako aj kontaktu drámy s inými druhmi umenia. D. Kročanová podáva v základných líniiach literárnohistorickú a literárnokritickú analýzu dramatickej tvorby v rokoch 1945 – 1949, podrobnú interpretáciu

drám s presahom do spoločenského a umeleckého dobového kontextu, a napokon i detailnú rekonštrukciu inscenácií. Namiesto zdĺhavých teoretických aspektov sa sústredila najmä na interpretáciu hier, s dôrazom na poetiku a význam dobovej drámy, a všimla si tiež špecifické konštrukčné prvky jednotlivých textov. Vlastné analýzy konfrontovala s dostupnou odbornou literatúrou a pripojila k nim dobové recenzie knižných vydání drám, ktoré rovnako podrobila ďalšiemu konfrontačnému skúmaniu. Vďaka podrobným analýzám sa jej podarilo poskytnúť takmer úplný a koncízny obraz o pôvodnej dramatickej tvorbe v rokoch 1945 – 1949, keď bolo v slovenských divadlách inscenovaných asi štyridsať pôvodných hier.

Identický postup i metódy skúmania uplatnila D. Kročanová aj pri zostavovaní *Antológie slovenskej drámy 1920 – 1948*, do ktorej zaradila viac než tridsať dramatických textov z medzivojnového obdobia a krátko po 2. svetovej vojne. Niektoré hry sú v antológii v plnom rozsahu, z viacerých však zostavovateľka vybrala len niekoľko obrazov či jedno dejstvo, prípadne iba zaujímavý fragment tak, aby ukážkou priblížila základnú tematickú a dejovú líniu hry a zároveň naznačila aj inovácie dramatického tvaru. „Ikonické“ diela slovenskej dramatickej literatúry (napríklad Stodolova *Bačova žena* či *Matka* Júliusa Barča-Ivana) vo výbere nie sú, sú tam však Stodolova *Komédia* a Barčov *Neznámy*, no najmä čitateľsky menej známe tex-

394 ty, ťažšie dostupné alebo aj úplne zabudnuté. Dnes si už málokto spomenie na diela Kvetoslava Floriána Urbanoviča (1885–1963) uplatňujúceho v drámach modernistické postupy svetovej dramatiky (pirandellovsky relativistické *theatrum mundi*, časopriestorové skoky, fragmentarizáciu, princíp montáže, prestupovanie medzi snovým a reálnym), ktorý bol jediným slovenským dramatikom, ktorého všetky hry boli v dvadsiatych rokoch 20. storočia uvedené na oboch vtedajších slovenských profesionálnych javiskách, v Slovenskom národnom divadle v Bratislave a vo Východoslovenskom národnom divadle v Košiciach. Dnes sú však Urbanovičove drámy *Poklesky* (1923), *Zlatý močiar* (1926), *Večná mladosť* (1926) a *Vyvrheli* (1929) už zabudnuté, a to rovnako čitateľmi i inscenátormi. Zaradením Urbanovičových diel *Večná mladosť* a *Vyvrheli* (hru zostavovateľka prepísala podľa režijnej knihy Janka Borodáča) a hier ďalších „zabudnutých“ dramatikov dvadsiatych rokov (Jarko Elen, Vojtech Letz, Emil Rusko, Jozef Závodný) do antológie spláca D. Kročanová dlh domácej dramatickej tvorbe ovplyvnenej modernou, obzvlášť expresionizmom a symbolizmom.

Výber textov do antológie podriadila zostavovateľka viacerým kritériám s cieľom ukázať rozmanitosť drámy vo vybranom čase, čo sa odrazilo aj v širokom zastúpení dramatikov. V čítanke sú zaradené hry celkovo dvadsiatich siedmich autorov. Zastúpení sú dramatici rôznych generácií, renomovaní i príležitostní, autori s javiskovými skúsenosťami i takí, ktorí sa s divadelnou praxou nikdy nestretli. Niektoré texty vznikli ako mladické „pokusy“, iné sú zas výsledkom dlhoročnej spisovateľskej praxe. Zámerom zostavovateľky bolo „ukázať modernizačné tendencie v dobovej dramatickej literatúre“ (s. 5) a nepochybne aj v divadle, pretože práve intenzívny rozvoj profesionálneho divadla po roku 1919 stimuloval a ovplyvňoval vývin domácej dramatickej tvorby. Rozvoj divadla a drámy v novej (mladej) republike bol do značnej miery ovplyvňovaný politicko-spoločenskými okolnosťami, čo sa odrazilo aj v samotnej podobe drámy a v jej uvádza-

ní na slovenských javiskách. Domáca dráma sa na profesionálnych javiskách presadzovala len postupne a možno povedať, že v mnohých prípadoch s nemalými problémami (viaceré hry presahovali možnosti dobového inscenovania). Spomínané okolnosti reflektuje aj členenie antológie do dvoch častí – v prvej časti sú najmä texty prekonávajúce realistickú poetiku (modernistická transformácia – autori Frits, Schelling, Vámoš, Letz, Elen, Sidor, VHV, Urbanovič, Poničan, Rusko, Závodný, Wagner, Cíger Hronský), kým druhá časť prináša diela výrazne reagujúce na nový umelecký a estetický program v umení a literatúre (komplexná premena v poetike drámy, zmeny v základných dramatických kategóriách – autori Rázus, Bezek, Hron, Rázusová-Martáková, Dilong, Poničan, Žáry, VHV, Barč-Ivan, Stodola, Lahola, Karvaš, Váh, Králik). Zoradenie drám v antológii sa usiluje rešpektovať čas ich vzniku či inscenovania. Takéto chronologické usporiadanie hier umožňuje čitateľovi imanentne vnímať zákonitosti literárnej genézy, vývinové podoby literárneho procesu, ako aj dynamické a intenzívne striedanie literárnych prúdov a smerov, také príznačné pre drámu medzivojnového obdobia. Antológia sa usiluje ukázať aj „variabilitu tém a prístupov“ (s. 5) s cieľom overiť čitateľskú príťažlivosť drámy ako literárneho druhu a zistiť dnešnú pútaťosť či inscenovateľnosť jednotlivých hier.

Ku každému dramatickému textu pridala zostavovateľka vysvetlivky, bibliografické, edičné a inscenačné poznámky, biografickú poznámku a komentár. Vďaka poznámkam a komentárom tak čitatelia môžu vnímať hry v širších spoločensko-historických a kultúrnych súvislostiach národnej (i európskej) literatúry a divadla. Vysvetlivky ozrejmujú význam slov a frazeologických jednotiek (najmä cudzích a nárečových slov), vysvetľujú význam historizmov a archaizmov, objasňujú toponymá i okazionalizmy. Nesmierne podnetnými (aj pre ďalší výskum či štúdium) sú bibliografické a edičné poznámky, v ktorých editorka odkazuje na textové zdroje (knižné vydanie, časopis, režijná kniha, strojopisná rozmnoženina, neskorší knižný výber z diela) a zachytáva po-

stup pri prepise a spôsob pravopisnej úpravy. Ak bola hra inscenovaná, pridáva aj inscenačnú poznámku, v ktorej čitatelia nájdu údaje o divadle, dátume premiéry a režisérovi (napríklad hru *Plamene* Emila Ruska uviedlo „Východoslovenské národné divadlo v Košiciach v réžii Jána Sýkoru, premiéra 24. 2. 1928“; s. 137). Biografické poznámky sú koncízne „minimédailóny“ o dramatikoch. Majú ráz skôr didaktickej pomôcky pre študentov, nemajú slúžiť na podrobné zoznámenie sa s dramatikovou tvorbou, s jeho skúsenostným profilom či inšpiráciami. Ako upozorňuje zostavovateľka, „detailnejšie biografické a bibliografické údaje sa nachádzajú v slovníkoch spisovateľov alebo v *Biografickom lexikóne Slovenska I. – VI.*“ (s. 7) a čitateľom sú ľahko dostupné.

Obsahovo nasýtenejšie sú komentáre, v ktorých zostavovateľka stručne opisuje dej a podrobnejšie sa venuje aj princípu výstavby konfliktu a kompozičnej a významovej funkcii jednotlivých motívov i tém. Všíma si podobu dramatického konfliktu a dramatického napätia, sleduje výstavbu postáv a replík, a niekedy sa zastaví aj pri priestorovom a časovom situovaní hier. Motivické prvky porovnáva so svetovou i domácou drámou a literatúrou, hľadá paralely, konfrontuje. V sledovaných dramatických dielach sa usiluje poukázať na spoločné črty a markantné rozdiely v rámci diela jedného autora i v porovnaní s ostatnými dramatikmi, upozorňuje na súvislosti s tvorbou iných autorov, na ťažiskové témy a motívy. Pre čitateľov zaoberajúcich sa dejinami divadla môžu byť inšpiratívne jej postrehy smerujúce k otázkam autorstva v súvislosti s posunom vo vzťahu dramatik – režisér, takisto úvahy o premenách divadelných profesií (najmä scénografie).

Antológiu uzatvára kontextuálna štúdia pod názvom *Impulzy a inovácie v slovenskej dráme medzi rokmi 1920 – 1948* (s. 350 – 359), zameraná na materiállové východiská (dramatickú produkciu), edičnú a inscenačnú históriu a dobovú recepciu publikovaných hier. D. Kročánová sa v nej venuje rozvoju a transformácii dramatickej tvorby, domácim i inonárodným impulzom, inšpiráciám a inscenačným vply-

vom. Rovnako si všíma problematiku žánru, dramatické línie, v hrách sleduje viacero tematických okruhov a upozorňuje na zmenu základných dramatických kategórií. Pripomína, že „namiesto abstrahovania a systémového opisu poetiky drámy tohto obdobia je vhodnejšie skúmať inovatívne tendencie v jednotlivých dielach“ (s. 359), pričom tento postup sama zachováva nielen v odbornej štúdiu, ale aj pri analýze hier zaradených do antológie.

Antológiu slovenskej drámy 1920 – 1948 možno vnímať ako úsilie reflektovať, revidovať a sprístupňovať modernistickú drámu ako dlhodobu prehliadanú oblasť slovenskej literatúry, ktorá si nepochybne zaslúži hlbšiu pozornosť nielen literárnej vedy, ale tiež teatrologie. Situácia, že v teatrologickom i literárnovednom skúmaní nie je medzivojnovaj dramatik venovaná výraznejšia pozornosť, je pomerne ľahko vysvetliteľná viacerými skutočnosťami. Na formovaní umeleckej podoby medzivojnového slovenského divadla sa podieľala iba hrstka dramatikov (Ivan Stodola, Július Barč Ivan) a viaceré drámy sa dočkali (v lepšom prípade) len jedného časopiseckého vydania, poväčšine však zostali v rukopisoch či v režijných knihách. Z dostatočne bohatej medzivojnovaj dramatickej produkcie (s citelnými prvkami avantgárd – expresionizmu, futurizmu, poetizmu, surrealizmu, s prvkami lyrizácie a epizácie, kontaktmi s existencializmom) sa tak na profesionálnu a ochotnícku scénu dostal iba fragment, pretože divadlá inklinovali viac k realistickej dráme a k uvádzaniu komédií. Nemožno však zabúdať na fakt, že mnohé expresionistické, symbolistické či inak „avantgardné“ drámy presahovali možnosti dobových inscenátorov, pretože už samotná experimentálna forma vylučovala realistický zobrazovací prístup. Na profesionálnych a ochotníckych javiskách sa napokon ukázal len zlomok z takejto produkcie, pričom niektoré hry dostali celkom neadekvátne „realistickú“ podobu, ktorá sa nestrela s priaznivým prijatím publika a dokonca často protestovali aj samotní autori (známe sú výčitky Vladimíra Hurbana Vladimírova adresované režisérovi

396 Jánovi Borodáčovi za to, že Borodáč „zničil“ hru VHV práve realistickým inscenovaním).

Drámy zaradené do antológie môžu spolu s podrobnými doplňujúcimi poznámkami, komentármi a analýzami podať objektívnejší obraz nielen o stave a vývine domácej dramatickej literatúry, ale hovoria aj o úsiliach, procesoch a kvalitách javiskovej tvorby v medzivojnovom a povojnovom období. Práve v tom spočíva najväčší prínos predloženej antológie. Sprístupnením širokej škály dramatických textov sa D. Kročanovej podarilo komplementovať obraz o modernej slovenskej dráme. Výberom textov a ich stručnou analýzou (zaradenie do kontextu, komparácia s európskou dramatikou, charakteristika vnútornej a vonkajšej kompozície) zostavovateľka dostatočne odhalila poetiku drámy v období, keď realistický model prestával fungovať a do popredia sa dostávali nové literárne smery a žánre (často hybridné a mimo vymedzených poetologických vzorcov).

Hodnotenie uverejnených drám zamerané na hľadanie spoločných priesečníkov i rozdielov a formulovanie postulátov o stave a podobe domácej modernistickej drámy je ďalším krokom vo výskume slovenskej literárnej moderny. Antológia, ktorá vznikla ako čiastkový výstup kolektívneho grantu VEGA Modernizmus v slovenskej literatúre 1900 – 1948 (Podoby, tendencie, aspekty) je zodpovedajúcim výsledkom procesu skúmania umeleckého modernizmu v slovenskom kultúrnom (divadelnom) prostredí. Sprístupnenie slovenskej dramatickej literatúry z rokov 1920 – 1948 preto možno

považovať za základňu pre skúmanie poetiky drámy v spomínanom období aj vďaka tomu, že výber D. Kročanovej nezotrúva v centre, ale poberá sa na perifériu, kde sú stále ukryté mnohé poklady.

Konštatovanie zostavovateľky, že antológia bola „zamýšľaná ako doplňujúci študijný materiál pre vysokoškolské kurzy z dejín literatúry prvej polovice 20. storočia, keďže umožňuje oboznámiť sa s ťažšie dostupnými dielami; prípadne pre kurzy z teórie drámy, keďže hry ukazujú premenu dramatického tvaru v modernizme“ (s. 7), vystihuje potrebu obdobného typu publikácie vo vysokoškolskej pedagogickej praxi. Chrestomatia je však zároveň vynikajúcim doplnkom k vedeckým publikáciám *Dejiny slovenskej drámy 20. storočia* (2011) a *Dejiny slovenského divadla I.* (2018), ktoré síce uvádzajú zmienky o dramatikoch, drámach a inscenáciách, no pochopiteľne v nich, s ohľadom na žáner, chýbajú konkrétne ukážky z analyzovaných hier. Pre priblíženie sa dobovým hodnotám či dobovej estetike a pre pochopenie dobovej kultúry a umeleckého smerovania je totiž dôležité spojenie „obsahu a formy“, v konkrétnom prípade „predlohy a inscenácie“, a tak antológia môže slúžiť ako východiskový zdroj pre takéto kontextové vnímanie. V tomto zmysle má potenciál stať sa platformou pre ďalšie skúmanie problematiky slovenskej moderny v prvej polovici 20. storočia z rozličných aspektov a tiež východiskom pre ďalší výskum modernistických tendencií v slovenskom profesionálnom divadle.

Mgr. Juliana Beňová
Katedra slavistiky
Filologická fakulta Univerzity
v Belehrade
Studentski trg 3
11 000 Beograd
Republika Srbija
E-mail: julianabenova73@gmail.com